

- todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapiari Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PIIPPO, IRINA 2012: *Viewing norms dialogically. An action-oriented approach to sociolinguistic metatheory*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- PRIIKI, KATRI 2017: Hän, se, tää vai toi? *Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypuhemielessä*. Annales Universitatis Turkuensis C 432. Turku: Turun yliopisto.
- SAUSSURE, FERDINAND DE 1962 [1916]: *Cours de linguistique générale*. Viides painos. Paris: Payot.
- 1968: *Cours de linguistique générale. Tome 1*. Kriittinen painos. Toimittanut Rudolf Engler. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- 1974: *Cours de linguistique générale. Tome 2*. Kriittinen painos. Toimittanut Rudolf Engler. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- 2002: *Écrits de linguistique générale*. Toimittaneet Simon Bouquet & Rudolf Engler. Paris: Gallimard.
- 2006: *Writings in general linguistics*. Toimittaneet Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires. Oxford: Oxford University Press.
- SUOJANEN, MATTI K. & SUOJANEN, PÄIVIKKI (toim.) 1992, *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VOLOŠINOV, V. N. 1973 [1929]: *Marxism and the philosophy of language*. Kääntäneet Ladislav Matejka & I. R. Titunik. Cambridge: Harvard University Press.

Kielisillan rakentaminen monikielisessä keskustelussa

Hanna-Ilona Härmävaara: *Building the bridge in interaction. Receptive multilingualism among Finnish and Estonian speakers*. Helsingin yliopisto 2022. Johdanto 115 s. ja 4 artikkelia 107 s. ISBN 978-951-51-7920-3. Johdanto-osa saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7921-0>.

Hanna-Ilona Härmävaaran väitöskirja kertoo yhteisymmärryksen – kielellisen ja kulttuurisen sillan – rakentamisen mahdollisuuksista ja ehkä jossain määrin myös mahdolltomuudesta monikielisissä keskusteluissa. Väitöskirjassa tarkastellaan selkeästä suomalaisten ja virolaisten välistä

vuorovaikutusta, jossa kummankin kielen puhujat käyttävät tai ainakin yrittävät käyttää omaa äidinkieltään ja samalla ymmärtää toisiaan. ”Silta” voidaan tässä kontekstissa hahmottaa joko erikielisten puhujien tai läheisten sukukansojen – suomalaisten ja virolaisten – yhdistäjänä. Kuten väitöskirjassa esitetään, kielisilloja voidaan kuitenkin rakentaa vuorovaikutuksessa monin eri tavoin riippuen siitä, millaisina resursseina keskustelun osanottajat eri kieliä käyttävät. Tutkimus liittyy toisaalta viime aikoina kielitieteessä useasti esillä olleeseen reseptiivisen monikielisyyden näkökulmaan, toisaalta suomalaisten ja virolaisten kanssakäymisen kulttuuriseen kehykseen.

Tutkimuksen aineisto ja lähestymistapa

Väitöskirja on etnografinen tutkimus, jossa rajatun yhteisön monikielistä vuorovaikutusta tutkitaan eri menetelmien voimin. Tutkittavan ”käytänteiden yhteisön” (engl. *community of practice*) muodostavat suomalainen osakunta ja virolainen *corporatsioon*, jotka ovat solmineet ystävyssopimuksen jo 1930-luvulla. Kyseessä on siis kaksi opiskelijajärjestöä, joissa on eri ikäluokkiin kuuluvia ja myös yliopistosta jo kauan sitten valmistuneita jäseniä. Järjestöt ovat pitäneet yhteyttä myös neuvostoaikoina, mutta silloin virolaisena osapuolena on toiminut saman opiskelijajayhdistyksen ulkovirolainen jatkaja. Viron itsenäistyttyä kanssakäyminen siirtyi pääosin takaisin Tartossa sijaitsevaan yhdistyksen päämajaan.

Tutkittavana on pääasiassa sivistyneistön (juhla)tapahtumia vuosilta 2010–2014. Tapahtumissa keskustellaan eri aiheista, yleensä ilman mitään selvää yhteistä päämäärää. Näkisimme varmasti melko toisenlaisia keskusteluja rakennustyömaalla tai vaikka virolaisten ja suomalaisten yhteisissä kielitieteellisissä seminaareissa, joissa myös toisinaan käytetään molempia kieliä rinnakkain. Härmävaara on itse (ollut) tämän yhteisön jäsen ja osallistunut tutkimusaineistona käytettyihin keskusteluihin. Hänellä on siten myös intuitiivista tietoa tarkastelun kohteena olevista tilanteista, mikä tekee tutkimuksesta entistä uskottavamman.

Väitöskirjassa keskeisenä metodina on keskusteluanalyysi, jolla on Suomessa vankat perinteet. Väitöskirjan runko rakentuukin pääasiassa kaksikielisten (suomi–viro) keskustelujen tarkan analyysin ympärille. Väitöskirjatutkimuksen aineisto koostuu eri osakokoelmista. Keskeisin osakokoelma rakentuu kahden opiskelijajärjestöjäorganisaation jäsenten autenttisten keskustelujen nauhoituksista (yht. 12 tuntia), jotka on litteroitu keskusteluanalyyttisen

perinteen mukaisesti. Lisäksi tutkijan käytössä on ollut kyselytutkimukseen saadut vastaukset (yhteensä 110:ltä kyseisten organisaatioiden jäseneltä), yhteisen kesämatkan järjestelyyn tarkoitettujen Facebook-tapahtuman kommentit ja tutkijan omat muistiinpanot opiskelijajärjestöjen kanssa käymisestä. Eri metodeja käyttämällä pyritään antamaan mahdollisimman tarkka kuva kielellisistä käytänteistä (engl. *linguistic practice*) kyseisessä yhteisössä. On selvää, että rajatun yhteisön kielellinen käytäytyminen ei kerro koko totuutta monikielisestä vuorovaikutuksesta ja sen käytänteistä, mutta tämän väitöskirjan tutkimuskysymyksiin aineisto sopii hyvin.

Tutkimuskokonaisuus

Tutkimuksessa keskitytään läheisten sukukielten käyttöön monikielisissä keskusteluissa, mutta tulokset kertovat laajemminkin eri kielten käytöstä vuorovaikutustilanteissa, joissa osallistujien kielitaidot eivät ole symmetrisiä. Väitöskirjassa annetaan kattava taustoittava yleiskatsaus eri kielten monikielisen käytön vastakkaista ymmärrettävyyttä koskevista tutkimuksista, erityisesti skandinaavisten kielten sekä suomen ja viron osalta. Aihe on mielenkiintoinen ja hyvin ajankohtainen, sillä reseptiivisestä monikielisydestä on viime aikoina puhuttu paljon sekä kielitieteessä että kielisosiologiassa ja -politiikassa (reseptiivisestä monikielisydestä suomen ja viron välillä ks. esim. Kaivapalu & Muikku-Werner 2010; Verschik 2012; Frick 2013; Praakli 2014). Metodologiansa puolesta väitöskirja kuuluu kuitenkin pikemminkin keskustelututkimuksen kuin kielipolitiikan piiriin. Fokus on yhteisöllisessä monikielisyudessa, eikä henkilökohtaista monikielisyttä erityisemmin pohdita.

Väitöskirjan pääosan muodostavat neljä artikkelia, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2013–2017. Ensimmäinen osatutkimus (Härmävaara 2017) keskit-

tyy aineistona olevien keskustelujen yleiseen kieli-ilmapiiiriin kuvailemalla jokaisen käytetyn kielen osuutta. Artikkelissa analysoidaan myös kielivalintaan liittyviä mielipiteitä kyselyaineistossa. Toinen osatutkimus (Härmävaara 2014) tarkastelee yhteisymmärryksestä käytäviä neuvotteluita ja niissä rakentuvia osallistujarooleja. Aineistosta näkyy, millaisia kielellisiä keinoja ja resursseja monikielisen keskustelun osallistujilla on käytössään. Kolmas osatutkimus (Härmävaara 2013) analysoi, miten omaa äidinkieltä muokataan paremmin ymmärretyksi tulemisen toivossa. Neljäs osatutkimus (Härmävaara & Frick 2016) on kirjoitettu Maria Frickin kanssa, ja se käsittelee kielivitsejä, jotka ovat monikielisessä keskustelussa hyvin tavallisia ja toimivat tavallaan myös kielienopettelu välineinä.

Monikielisten keskustelujen haasteita ja käytänteitä

Kahdella kielellä keskusteleminen ei ole vuorovaikutuksen kannalta yksinkertaista. Härmävaara tarkastelee perusteellisesti, miten yhteisymmärrys syntyy ja miten tullaan toimeen myös silloin, kun ei täydellisesti ymmärretä toisia puhujia. Kun kielet ovat läheisiä, kielen rakenteellista samankaltaisuutta käytetään myös hyväksi toisen kielen tuottamisen resursina; eri asia kuitenkin on, miten hyvin yhteisymmärrys näissä tilanteissa rakentuu. Ainakin esimerkkien perustella keskusteluista syntyy pikemminkin takkuileva kuin sujuva vaikutelma. Esimerkiksi väitöskirjan yhteenvedon osan katkelmassa 9 (s. 73–74) virolainen osallistuja tuottaa vuoron *selle: (o.4) missä (hääs) ää hään ee nimet tai*, jolla hän tarkoittaa 'Mikä hänen nimensä on?'. Vastausvuorossa suomalainen osallistuja kuitenkin lähtee liikkeelle kysymysasanasta *missä*, jota on ilmeisesti käytetty virolaisen *mis*-sanana (suomeksi 'mikä') analogiana, ja vastaa *Tur- ää Turun linna*, joka on puheena olleiden häi-

den tapahtumapaikka. Lopulta tilanne selvitetään englanniksi.

Suuri uhka suomalais-virolaiselle reseptiiviselle monikielisyydelle sekä käytäntönä että osaamisena onkin tietysti englanti, jota myös tutkitun yhteisön jäsenet osaavat hyvin ja jota he käyttävät tottuneesti. Joissakin keskusteluissa he turvautuvat englantiin, jos ymmärtäminen muuten ei suju. Mielenkiintoista kuitenkin on, että suomalaisten suhtautuminen englannin puhumiseen Virossa on toisinaan ristiriitaista. Väitöskirjan yhteenvedon osan esimerkissä 5 (s. 62) eräs informantti sanoo englannin valinnasta, että *se on kyl kauheeta se on kauhee valinta*, osoittaen, että englanti ei ole sopiva vaihtoehto virolaisten ja suomalaisten vuorovaikutuksessa. Eräs toinen yhteisön jäsen taas kirjoittaa kyselytutkimuksessa käyttäytymisestään (s. 64): *Vältän suomen puhumista Virossa, etten sekoittuisi päiväturisteihin*. Hän siis pitää suomea sopivana kielenä Virossa vain silloin, kun asiasta on sovittu erikseen.

Kaksikielinen keskustelu päättyy joskus siihenkin, että virolaiset osallistajat puhuvat suomea ja suomalaiset viroa (esimerkki 3, Härmävaara 2014: 229–234). Tällainen ”päinvastainen” reseptiivinen monikielisyyden havainnollistaa kielenkäyttäjien luovuutta ja yhteistyön tärkeyttä (myös) monikielisessä keskustelussa. Myös kaksikielinen vitsailu näyttää olevan keskusteluissa melko tavallista, tavallaan tämän yhteisön *small talkia*. Toisaalta kyseessä ei ole aina pelkkä vitsailu vaan pikemminkin sanojen opettelu tai ”maistelu”. Osallistajat kokeilevat joskus vieraiden sanojen ymmärtämistä tosissaan (esim. viron *ehitus* kuulostaa pikemminkin 'kehitykseltä' kuin 'rakentamiselta', mitä se oikeasti tarkoittaa; ks. yhteenvedon osan s. 70), kun taas toisinaan he näyttävät tahallaan leikkivän läheisten sanojen merkityksillä. Kielivitsailua tarkastelee erityisesti neljäs osatutkimus (Härmävaara & Frick 2016), jossa on käsitelty sellaisista sanoista kuin *hallitus* (virokseksi 'home') ja

kohtu (viroksi 'oikeus' genetiivissä) käyttyjä keskusteluita (mas. 125). Tämänäyttypiset sanat ovat hyvin tunnettuja pulmasanoja, mutta toisinaan puhujilla saattaa myös olla näihin sanoihin henkilökohtainen yhteys, minkä seurauksena sanojen ympärille muodostuu uudenlaista kielimuotoa edustavia ilmauksia (esim. *opiskelen kohtua* 'lakia', mas. 127). Keskustelussa voidaan myös ymmärtää yllättäviä sanoja väärin; esimerkiksi tarkistuskysymys *päriselt?* ('oikeasti') saa vastausvuoron *mitä mä pärisen vai?* (mas. 129).

Lopuksi

Tiivistäen voidaan sanoa, että Hanna-Ilona Härmävaaran väitöskirja kuvaa erittäin mielenkiintoisia monikielisiä vuorovaikutuskäytänteitä monesta eri näkökulmasta. Tuloksilla on myös yhteiskunnallista merkitystä, sillä reseptiivistä monikielisyttä pidetään nykyään yhtenä vaihtoehtona monikielisyssä yhteisöissä, esimerkiksi työpaikoilla. Reseptiivisen monikielisuuden periaate voikin tarjota erinomaisen vaihtoehdon englannin käytölle useissa monikielisten osallistujien keskusteluissa. Tulevien tutkimusten vastattavaksi jää kuitenkin esimerkiksi se, voiko reseptiivistä monikielisyttä opetella ja miten sen oppiminen liittyy esimerkiksi puhujan henkilökohtaisiin kielivalintoihin. Entä mitkä ylipäättään ovat – kielitaidon lisäksi – tärkeimmät edellytykset monikielisen keskustelun onnistumiselle?

RENATE PAJUSALU
etunimi.sukunimi@ut.ee

Kirjoittaja on Tarton yliopiston yleisen kielitieteen professori. Hän toimi Härmävaaran vastaväittäjänä.

Lähteet

FRICK, MARIA 2013: *Emergent bilingual constructions. Finnish-Estonian*

codeswitching in interaction. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9019-6>.

HÄRMÄVAARA, HANNA-ILONA 2013: Kielten samankaltaisuus monikielisen virolais-suomalaisen vuorovaikutuksen resurssina. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 23 s. 63–88. <http://dx.doi.org/10.5128/LV23.03>.

— 2014: Facilitating mutual understanding in everyday interaction between Finns and Estonians. – *Applied Linguistics Review* 5 (1) s. 211–245. <https://doi.org/10.1515/applirev-2014-0010>.

— 2017: Official language policy as a factor for using receptive multilingualism among members of an Estonian and Finnish student organization. – Maarja Siiner, Kara D. Brown & Kadri Koreinik (toim.), *Language policy beyond the state*. New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52993-6_11.

HÄRMÄVAARA, HANNA-ILONA – FRICK, MARIA 2016: Handling linguistic asymmetries via bilingual punning in conversation among speakers of cognate languages. – Sebastian Knospe, Aleksander Onysko & Maik Goth (toim.), *Crossing languages to play with words. Interdisciplinary perspectives* s. 113–134. Berlin: DeGruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110465600-008>.

KAIVAPALU, ANNEKATRIN – MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2010: Reseptiivinen monikielisyys. Miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkielenä pohjalta? – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20 s. 68–97.

PRAAKLI, KRISTIINA 2014: On the bilingual language use of the Estonian-speakers in Finland. – *Sociolinguistic Studies* 8 (3) s. 383–409. <https://doi.org/10.1558/sols.v8i3.14087>.

VERSCHIK, ANNA 2012: Practicing receptive multilingualism. Estonian-Finnish communication in Tallinn. – *International Journal of Bilingualism* 16 (3) s. 265–286.